

A kultúra hozzáad a személyiséghez

Beszélgetés Navracsics Tiborral
a magyar kultúra napján lobbizásról, műfordításról,
a Kreatív Európáról és az osztrák Beethovenről

A magyar kultúra napján rangos vendéget üdvözölhetett a Magyar Napló Könyvesboltja a József körúton: elfogadta a meghívást egy publikum előtti, nyilvános dialógusra Navracsics Tibor, az Európai Bizottság kultúráért, oktatásért, ifjúságért és sportért felelős biztosa. A rendezvény hírére megtelt a Józsefvárosi Galéria kiállítóhelyisége. A megjelenteket Oláh János főszerkesztő, kiadóvezető, valamint Kocsis Máté, Józsefváros polgármestere köszöntötte. Navracsics Tiborral Csontos János, a Magyar Napló szerkesztője beszélgetett. Ez a szöveg a közel egyórás eszmecsere szerkesztett, rövidített változata.

– Navracsics Tibor jogász, politológus, egyetemi docens, politikus. 2006 és 2014 között a Fidesz országgyűlési képviselője, 2006 és 2010 között frakcióvezetője. 2010 és 2014 májusa között miniszterelnök-helyettes, valamint közigazgatási és igazságügyi miniszter. 2014 szeptemberéig külgazdasági és külügyminiszter, 2014 novemberétől az Európai Bizottság kulturális, oktatási, ifjúságpolitikai és sportügyi biztosa. Angolul, franciául és horvátul is jól beszél. 2007-ben az ELTE hallgatói az év oktatójává választották. Ennyit árul el Önről a szükségű életrajz – az emberi vonatkozásokról viszont szinte semmit. Például arról, hogy mennyire örvendeztem, amikor hosszas hercehurca után kiderült, hogy Navracsics Tibor kulturális biztos lesz az Európai Bizottságban. Holott tudom: létezik olyan szempont, miszerint az elkölthető eurók mértéke határozza meg, hogy egy-egy uniós biztosnak mekkora súlya van a Bizottságon belül. Szerintem nemcsak a kultúra napján fontos az, hogy magyar ember áll az európai kulturális irányítás élén. Viszont alighanem szükség

volna egy rövid ismeretterjesztésre: mit is csinál voltaképpen egy uniós biztos? Ön kormánytag egy olyan szervezetben, amely nem is kormánynak nevezi magát. Kié a biztos: Brüsszelé vagy Budapesté?

– Brüsszelé. Amikor letettem a fogadalmat, arra kellett esküdnöm, hogy a Bizottság tagjaként az ügynevezett közösségi érdeket védem és képviselem. Érdekes a Bizottság eredetét pár mondatban felvázolni, mert jól jellemzi azt a közeget, amelyben dolgozunk. Amikor az uniót még Európai Gazdasági Közösségnek hívták, a nagy cél pedig a Közös Piac kivívása volt, a Bizottság az eredeti funkciója szerint ennek a Közös Piacnak az eléréséhez szükséges gazdaságpolitikai és jogalkotási feladatok összehangolására alakult. Az volt a szándék, hogy olyan jogszabályokat hozzanak, amelyek lehetővé teszik, hogy a különböző országok gazdasági szereplői megértsek egymást, megismerjék egymás szabályozását, s lehetőség szerint egységesítsék azokat. Másrészt fokozatosan hangolják össze a gazdaságpolitikákat, beleértve a vámpolitikákat is, hogy ez valóban

egységes piac legyen. Ebből adódóan az Európai Bizottság tagjai hagyományosan olyan közgazdászok és jogászok voltak, akiket a tagállamok delegáltak – politikával nem foglalkoztak. Az Európai Bizottságot a nyolcvanas évek elejéig-közepéig kifejezetten technokrata testületnek szánták, ám amikor egy francia szocialista politikus, Jacques Delors került a Bizottság élére, elkezdett politikai témákat is behozni az európai integrációba. Nagyon sokáig vitatéma volt, ki tud-e teljesedni a gazdasági integráció egyfajta politikai integráció nélkül. Vagyis lehetséges-e az, hogy csak a piacokat egyesítik; ám a piacok mögött álló intézményrendszert, a bíróságokat, a különböző jogszabályokat, a politikai intézményrendszeren túli közösségalkotó tényezőket nem. Ez a vita tulajdonképpen mind a mai napig eldöntetlen. Ám ahogy az integráció egyre több területre terjed ki, úgy kerülünk közelebb a kérdéshez: létezik-e, létezhet-e európai nemzet, illetve európai szinten létrejöhet-e valamilyen közösség? S ahogy egyre inkább politikáivá vált ez a vita, a Bizottság is kezdett

mindinkább politikai testületté válni. A 2014 novemberében hivatalba lépett Juncker-bizottság az első, amelynek immár mindegyik tagja politikusi múlttal rendelkezik. Ez az első teljes egészében politikai Bizottság – s ilyen értelemben egy kicsit valóban olyan, mintha európai miniszterek lennének. Két nagyon fontos jellemzője van a munkánknak: az egyik, hogy a nemzeti szinten megszokott, a politika dinamikáját adó kormány–ellenzék ellentét itt nem létezik. Másrészt ez a testület huszonnyolc nemzeti döntéshozatali kultúrát és eltérő politikai hagyományt jelenít meg. Továbbá vannak a Bizottságban néppárti, szocialista és liberális biztosok, s még egy brit konzervatív biztos is. Vagyis nemcsak nemzeti szempontból hozunk magunkkal különböző döntéshozatali hagyományokat, hanem pártcsaládonként is eltérő politikai kultúrákat képviselünk. Úgy működik a Bizottság, mint egy nagykoalíció, s ez sok szempontból érdekessé teszi az ottani munkát.

– *E „nagykoalíció” ellenére mi, magyarok gondolhatjuk-e azért úgy, hogy egy titkos – vagy nem is titkos – lobbistánk van az Európai Bizottságban? Hogyan kell elképzelni egy biztos tevékenységét? Van-e egyáltalán végrehajtó hatalma, kezdeményező akarata? Tud-e alakítani az uniós kultúrpolitikán? Lehetnek-e szívügyei, vagy előre lefektetett automatizmusok szerint kell működnie? Magyarán: van-e esélyünk lobbizni Önnél?*

– Van, és teszi is mindenki. De ez teljesen természetes. Két olyan nagy program is létezik, amelyek alá tartoznak, s amelyek alapvetően befolyásolják Európa jövőjét. Az egyik az Erasmus+, amely

a legsikeresebb, leginkább kézzelfogható európai uniós program, bár általában ennek csak az egyetemista csereprogram-részét ismerik. Mostanában kezd az is ismertté válni, hogy az elmúlt évek Erasmus-programjai következtében már egymillió Erasmus-bébi van Európa-szerte: tehát olyan kisgyerekek, aki az Erasmus-programban résztvevő diákok között létrejött házasságból, élettársi kapcsolatból született.

– *Létezik ilyen felmérés?*

– Igen. Ők szociokulturális értelemben is más generáció lesznek, mint mi. Az Erasmus+ mellett a másik nagy program alapvetően kulturális természetű: ez a Kreatív Európa Program, amelynek irodalmi leágazásai is vannak: fordítási program, a művészek mobilitási programja, és számos olyan, ami miatt lobbizni szoktak nálam. De más miatt is szoktak nálam lobbizni. És nemcsak, illetve nem is elsősorban magyarok. Egy érdekes törésvonalat látok az Európai Unión belül. Gyakorlatilag a hivatalba lépésem első napjától kezdve igen aktívan és élénken jelentkeznek be és jönnek a francia, német, spanyol, brit, belga, holland és más nyugat-európai szövetségek, politikusok, művészek – és egy kicsit lemaradva, félénkebben jönnek a közép- és kelet-európaiak. Talán azért, mert nálunk még mindig úgy van, hogy „nekem a kérés / nagy szegyen, / adjon úgyis, ha / nem kérem”; talán azért, mert a mindennapi kultúránkban nálunk még ismeretlen az unió belső világa.

– *Máris nem jöttünk hiába. Hol helyezkedik el ebben az egész bizottsági világban a kultúra a presztízsét, költségvetését tekintve?*

– Költségvetését tekintve a középmezőnyben, de ez nem mond

túl sokat. A kultúra, oktatás, ifjúság, sport négyes portfóliónak az utóbbi évek gazdasági válsága és politikai tragédiái következtében rohamosan nő a jelentősége. Csakhogy két példát mondjak: hihetetlenül felértékelődik azáltal, hogy a déli országokban az ifjúsági munkanélküliség meghaladja az ötven százalékot. Munkanélküliek tömegei szorulnak ki a társadalomból, s a párizsi, koppenhágai, brüsszeli merényletek is pontosan arra mutatnak rá, hogy valami probléma van Európa közösségiségevel, kultúrájával, oktatáspolitikájával. Ha komolyan gondoljuk az európai integrációt, akkor ezen a területen valamit sürgősen tenni kell.

– *A merényletekről jut eszembe: a régi kultuszminiszteri logika szerint a kultúrához tartozott a vallásügy is. A Bizottságban is Önhöz tartoznak e kényes vallási kérdések, vagy inkább lerázná magáról őket?*

– Nincsen nevesítve. Sokatmondó dolog, hogy az európai ügyeken belül nincs olyan, hogy vallásügy. Két olyan terület van, ahol ez szóba kerülhet: vagy nálam, a kultúra részeként; vagy az állampolgárság, a polgári közösség részeként. Erről is beszélünk, amikor a Bizottságban a biztonsági kérdésekről tanácskoztunk a párizsi terrortámadás után. Elmondtam az álláspontomat, és be is került a határozatba, hogy az interkulturális párbeszéd, beleértve a különböző vallások hagyományának jobb megismerését, stratégiai feladat az unión belül is.

– *Mit lehet kezdeni a nagy európai kultúrnépek dominanciájával? Milyen esélyei lehetnek a kis és közepes népességű, de nagy kultúrájú országoknak – mint például Magyarországnak – az európai kulturális kormányzásban?*

Navracsics Tibor és Csontos János (fotó: Burger Zsolt)

– Lehetnek akár jó esélyeink is. Ha visszatekintünk arra, hogy kik voltak az elődeim kulturális biztосként, akkor volt egy luxembur-gi, egy szlovák, egy ciprusi – és most egy magyar. Azt is mondhatjuk: az unió érzékenységét is jelezheti, hogy ezt a számunkra valóban nagyon érzékeny funkciót nem a beszélt nyelv nagyságát tekintve nagy nemzetek biztosai töltik be. A magyar egyébként nem kis kultúra a lélekszámát tekintve sem. S a kis nyelvek is jelen vannak a döntéshozatalban. Én úgy érzem, hogy az unió nem afelé megy, amit sokan vizionálnak, hogy eltűnnének a kis nyelvek.

– *Vannak jó értelemben vett fegyverei valamilyen kiegyenlítő mechanizmusra, pozitív diszkriminációra?*

– Vannak, mert erre mindenki odafigyel azáltal, hogy ezek hivatalos nyelvek, s az európai integráció elmúlt hatvan évében mindenki megtanulta, hogy a nemzeti érzelmek és a nemzetiségi érzések meg nem sértendők. Másrészt van például a többnyelvűséget támogató programunk; vagy, hogy az irodalom felé közelítsek: a műfordításokat támogató programunk, amelyeknek kifejezetten az a céljuk, hogy az úgynevezett kis nyelvek vagy a nemzeti irodalmak mások számára is megismerhetőek legyenek: az angol dominancia helyett kifejezetten egy többnyelvű közeg erősödjön meg az unióban.

– *Mit gondol a Gutenberg-galaxis jövőjéről? Kell-e egy kulturális biztosnak azzal foglalkoznia,*

hogy belenyúljon olyan folyamatokba, mi történjen a nyomtatott könyvekkel – vagy mondjuk az e-book mellett kell-e letennie a voksát? Egyáltalán: kell-e állást foglalnia?

– Hogy kell-e, azt nem tudom. Én saját magamon kísérletezem. Repülön például kiválóan lehet olvasni – ott van is időm olvasni, és találkozom is az üggyel, mert a kultúra, a kulturális termékek, a könyvek a legtöbb országban kedvezményes áfa-kulcsba tartoznak. Ugyanakkor az elektronikus könyvek általában nem tartoznak a kedvezményes áfa-körbe, s most elindult egy mozgalom a kiadók részéről, mert úgy gondolják: a kedvezményes áfa-kulcsú elektronikus könyvek révén el lehet érni egy olyan közönséget, amely később

talán visszacsábítható a nyomtatott könyvek felé is. Személy szerint én eredetileg azért vettem elektronikus könyvet, hogy a megállíthatatlanul terjeszkedő politikatudományi szakirodalmat valahogyan kezeljem a magam számára. Egyszerűen nincs már az az alapterület, amelyen elférnének az új politikai könyvek, kivétel az e-book olvasó. Szakirodalom esetében ez annival is funkcionálisabb és praktikusabb, hogy az elektronikus könyvekbe bele lehet jegyzetelni, lábjegyzetet írhatok a szövegbe, aláhúzhatok sorokat. Átkalandoztam a szépirodalomra is az elektronikus könyvben, s tudom is olvasni, de mindemellett úgy érzem, hogy nem az igazi: ott jobban szeretem a nyomtatott könyvet. Ha nem tudok belelapozni, s gombot kell nyomogatni, hogy előre- vagy hátralapozzak, az valahogy más. Szerintem semmiképpen sem jelenti az elektronikus könyv a nyomtatott könyv halálát.

– *A magyar kortárs irodalom is szenved attól a helyzettől, hogy a nagy irodalmak remekműveit lefordítják a kis nyelvekre, de a kisebb irodalmak nagy művei alig tudnak eljutni világnyelvekre. Egy uniós biztosnak van-e lehetősége arra, hogy segítsen ezen a mi közép-európai nyomorúságunkon?*

– El szeretném háritani a turáni átok vádját: ez nem közép-európai nyomorúság. Egy máltai vagy egy portugál szépíró ugyanúgy szenved attól, hogy nem fordítják le. Egyébként van egy kifejezetten műfordítást támogató program, másrészt létezik az uniónak egy irodalmi díja, amelyet nemcsak a huszonnyolc tagállam írói kaphatnak meg, hanem a balkáni, a délkelet-európai országok alkotói is.

– *De ugye díjazni csak azt lehet, ami már olvasható és hozzáférhető...*

– Ez igaz, de ennek a díjnak pontosan az a célja, hogy tagállamonként egy könyv nyerje el a díjat. Ma már annyian vesznek részt a programban, hogy sajnos csak háromévente kerül sor egy-egy országra. Idén egy magyar írónak is át fogom adni az Európai Unió irodalmi díját, amely egyébként az Európai Unió és az Európai Kiadók Szövetségének közös finanszírozású díja. A díjon felül lehetőség nyílik arra, hogy lefordítsák az adott regényt az úgynevezett nagy nyelvekre. Tavaly, amikor átadtam ezeket a díjakat, máltai, török, szerb, montenegrói, holland díjazott is volt. Egy holland író ugyanúgy szenved: a holland piac másfélszer vagy kétszer akkora, mint a magyar, de ha nincs lefordítva, akkor ő is csak egy lokális híresség marad.

– *Az irodalomról azt szokás mondani, hogy nem köztársaság, hanem valamilyen arisztokrátikus képződmény. Az említett díj is befutott, már kiválasztódott írók számára nyújt lehetőséget. Nem kellene-e egy olyan programot is indítani, amely demokratikus, tehát esélyt ad mindenki számára, hogy pályázzon?*

– Nemzeti keretek között azért előbb bizonyítani kell. S hogy van-e elegendő program? 2013 őszén Szófiában voltunk a könyvkiállításon, ahol Magyarország volt az egyik díszvendég, s idősödő bolgár műfordítók egy csoportja azonnal keresett meg engem: segítsék abban, hogy a balatonfüredi műfordítóházba eljussanak. Ők ugyanis már évek óta nem kapnak oda ösztöndíjat, mert a magyar állam mind kisebb összeget szán erre.

Ezek azok az emberek voltak, akik a hatvanas-hetvenes években az internacionalizmus jegyében tanultak meg magyarul, s a tervezdaság keretében évente három magyar regényt lefordítottak bolgárra. De mi, magyarok manapság megteszünk-e mindent azért, hogy a magyar regényeket lefordítsák idegen nyelvekre? Hogy felneveljünk magyarul tudó műfordítókat? Ebben nagyobb lehetőséget látok.

– *Azt érzem ki a szavaiból, hogy mintha visszalőné ezt a problémát a nemzeti kormányzás szintjére. Hogyha mondjuk a magyar kulturális kormányzatban volna ilyen szándék, a Bizottság tudna-e ebben valamilyen koordináló szerepet vállalni?*

– Nagyon fontosnak tartom, hogy az európai közösséget olyan értelemben építsük, hogy ne egy szupranacionális, úgynevezett európai nemzetet erőltessünk, hanem úgy jöjjön létre az európai közösség, hogy a nemzetek megismerjék egymást. Megismerjék egymás kultúráját, irodalmát, megismerjék a más nyelven írott műveket. A magyar könyvkiadásban is jelen van az a program, amelyet éppen a hozzám tartozó oktatási és kulturális főigazgatóság támogat, s amely az uniós tagállamok szerzőinek egy-egy regényét fordíttatja le magyarra. Pavel Rakov bolgár származású szlovák író *Szeptember elsején* című könyve is ebben a programban jelent meg: csodálatos közép-európai regény, amelynek jóvoltából a magyar olvasó egy merőben más szemzőgből csodálkozhat rá Losoncra...

– *Jó hír, hogy nyitott kapukat döngetünk. De miért nem Önhöz tartozik a film? Az nem kultúra?*

– Úgy gondolták, hogy én fasiszta vagyok, s a magyar média-törvény miatt alkalmatlan arra, hogy a médiával foglalkozzam – így aztán megmaradt nekem az irodalom meg a kultúra. Így is sokan azt mondták, hogy volt egy olyan pontja az ellenem irányuló támadásoknak, amikor úgy tűnt, hogy valójában nem az euróválság sodorja veszélybe az európai integrációt, hanem én. De ezen túl vagyunk, már csak szép emlék a számomra. A film egyébként legalább akkora problémát jelent ma Európában az amerikaiakkal való összehasonlításban, mint a klaszszikus irodalom és a kultúra más területei.

– *Hogyan látszik a biztosi szék-ből: magyar átok ez a kulturális megosztottság, vagy másutt is vannak hasonló dichotómiák?*

– Azt szoktam mondani: nem új jelenség Magyarországon, hogy mindenből kettő van: *Himnusz, Szózat*. Sokhagyományúak vagyunk, de azért azt látom, hogy a sokszínűség egyúttal hallatlanul gazdag forrás is. A munkatársaim például Európa különböző nemzetéből valók: most ismerkedem például a spanyol megosztottsággal, amely szerintem mélyebb, mint a magyar.

– *Ha egy biztosi kabinetnek is van egyfajta multikulturális jellege, lehet-e a Bizottságnak valamiféle önálló, egységes kulturális külpolitikája?*

– A következő időszak egyik fő célkitűzésének tartom, hogy a kultúra ne csak kultúrpolitika legyen, sőt ne is elsősorban az. A Bizottság egyik célja az, hogy az uniót nemzetközileg cselekvővé tegye, s ezért három földrajzi

területen is fontos, hogy a kultúra megjelenjen. Én a kultúr-diplomáciának amúgy is nagy híve vagyok: 2010 és 2014 között a Ballasi Intézet a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumhoz tartozott, és több új magyar intézetet nyitottunk Európában. Ha van olyan terület, ahol a kultúra nagyon fontos diplomáciai missziót teljesíthet, az a Balkán: a délkelet-európai országok, amelyek uniós felvételre várnak. A másik ilyen terület a szomszédságpolitika országai, tehát többek között Fehéroroszország, Ukrajna, Grúzia. A harmadik terület pedig a nemzetközi fejlesztéspolitika: tehát az afrikai, a dél-amerikai, a közép-amerikai országokban. Itt szintén nagy szükség lenne az európai kultúra megjelenítésére, hogy meg tudjuk őket tartani a mi diplomáciai érdekkörünkben.

– *Mennyire sikeres a magyar kultúr-diplomácia Brüsszelből nézve?*

– Nem mondhatom a kultúr-diplomáciánkról, hogy ne volna sikeres, mert az: sok mindent meg tudunk mutatni. De úgy gondolom, hogy fontos lenne végre Magyarországon nekünk, magyaroknak eldöntenünk, hogy milyen képet akarunk magunkról kialakítani. Ilyenkor jön mindig egy kötelező kör: hogy a csárdás, a fokos és a gulyás már nem elég. De hiszen nincsen magyar ember, aki ezzel ne értene egyet... Viszont a legtöbb esetben azt várjuk, hogy a külföldiek maguk alakítsanak ki rólunk egy nagyon kedvező képet annak alapján, hogy mi a tudásunk legjavát megmutatjuk. Nem fognak, ha mi nem mondjuk meg, hogy milyen képet alakítsanak ki rólunk.

– *Vagyis országimázs-probléma?*

– Igen. Van az a klasszikus vicc, hogy kik az osztrákok? Az osztrákok azok, akik Hitlerről elhitették a világgal, hogy német; Beethovenról pedig azt, hogy osztrák. Egy kicsit tényleg ilyen az országimázs: tőlünk függ, hogy mit mondunk el magunkról a világnak; hogy mi kik vagyunk. Mert ők hajlandók elhinni, ha mi ezt jól és meggyőzően mondjuk – de olyan biztosan nem lesz, hogy spontán kialakuljon rólunk valamilyen pozitív kép.

– *A magyar kultúra napján beszélgetünk. Nem kellene kezdeni egy európai kultúra napját?*

– Akár lehetne is. Nagyon jó ötlet! Van Európának kulturális fővárosa – európai kultúra napja még nincs. Egy jó időpontot kell hozzá találni.

– *Talán amikor az Örömodát komponálta az osztrák Beethoven... A végére egy személyes kérdés. Miként gondolja: kulturális biztosként van inkább a helyén, vagy ha mondjuk közlekedési biztos lett volna?*

– Kulturális biztosként sokkal inkább a helyemen vagyok. Rettegtem, nehogy például költségvetési biztos legyek, ahol állandóan számokkal kell foglalkozni. Egyébként az egyik legirigyeltebb tag vagyok a Bizottságban, hiszen számtalan meghívót kapok kulturális és sporteseményekre, amelyek meglátogatása a munkám részévé vált. A kollégák is tudják: a kultúra olyan terület, amely nem elvesz az emberből, hanem hozzáad a személyiségéhez.

Csontos János